

Naturalismus v katalánské literatuře

Katalánská próza na počátku 19. století byla ve znamení kostumbristických črtů, realistického románu a historického románu, který se do roku 1862, kdy po téměř čtyři sta let trvajícím odmlce vyšel první historický román v katalánštině, *L'orfeneta de Menargues*, z pera Antonia de Bofarulla, psal výhradně ve španělštině. Zatímco v okolních zemích šel vývoj literatury blahodárně ruku v ruce s vývojem politickým, společenským a kulturním, v Katalánsku tomu tak nebylo, zde byl tento vývoj prakticky zastaven. Poslední historický román v katalánštině, na který by se dalo s hrdostí navázat, byl *Tirant lo Blanc* z 15. století. Když v roce 1897 publikoval své první dílo *Croquis del natural* **Narcís Oller**, bylo zcela zřejmé, že při svém záměru vytvořit moderní realistický román v katalánštině byl nucen začít téměř od nuly. Katalánská románová tradice (tj. literární jazyk, narativní skladba) již prakticky neexistovala. Bylo třeba vytvořit tradici novou, v duchu dominujících evropských tendencí.

Narcís Oller (1846–1930)

Vystudoval advokacii v Barceloně, kde posléze také pracoval jako prokurátor. Byl nadšeným čtenářem a vždy měl přehled ohledně nově vyšlých děl. Toto zapálení pro literaturu sdílel se svým bratrancem **Josepem Yxartem**, jedním z předních teoretiků naturalismu. Ollerovu literární tvorbu tvoří romány, povídky, kostumbristické črty a divadlo. Rovněž přeložil díla Goldoniho, Dumy, Turgeněva, Tolstého a dalších.

Ollerovu tvorbu lze rozdělit na několik etap. První, zasazená do let 1872 až 1883, charakterizuje spisovatelův přechod od kastilštiny (Oller spolupracoval také s řadou španělských novin) ke katalánštině. Toto období, ovlivněné francouzským realistickým románem, nejlépe vystihuje román *La papallona* (1882), který byl přeložen do několika jazyků a zajistil Ollerovi mezinárodní uznání. Úvodní slovo k němu napsal sám otec naturalismu Émile Zola. Hrdinkou románu je dívka Toneta, chudý sirotek, která je svedena a poté opuštěna studentem práv z dobře situované rodiny, Lluísem. Ollerův podrobný popis prostředí a charakter postav sice již vykazuje prvky a postupy typické pro realistický román, nicméně moralizující závěr, kdy Lluís zpytuje svědomí a Tonetu před její smrtí pojme za manželku, vykazuje ještě rysy charakteristické pro romantismus. V kontextu katalánské románové tvorby je to však krok kupředu. Úspěch románu *La papallona* byl pro Ollera rozhodující pro jeho další tvorbu. Poté následovalo velmi plodné období, které bylo ve znamení Ollera pevného ukotvení v realistických a naturalistických tendencích. Sem patří především jeho čtyři romány a řada povídek.

Z románové tvorby tohoto období stojí za zmínku *L'escanyapobres* (1884). Tento román je zasazen do venkovského prostředí, na kterém se již začíná projevovat vliv industrializace. Hlavní postavou je Oleguer a jeho žena Tuies, kteří jsou ztělesněním peněz, které se stanou záhubou hlavního hrdiny. Dalšími romány jsou *Vilaniu* (1885) či Ollerův nejznámější román *La febre d'or* (1890–1892). Tento román líčí na osudu barcelonské rodiny Foixů přerod řemeslnické Barcelony v Barcelonu buržoazní a průmyslovou, na pozadí burzovní horečky, která zachvátila katalánskou metropoli v letech 1890–1891. Foixové založili svůj společenský vzestup na ekonomickém pokroku, byť za cenu ztráty morálních hodnot. V románu *La bogeria* (1898) pak Oller na postavě Daniela Serrallongy vytvořil jistý druh psychologické studie demence, ve které vylíčil ze tří úhlů pohledu společenské důsledky, které může tato nemoc vyvolat. Román charakterizují prvky objektivismu a determinismu.

Po roce 1906 vyšel Ollerův román *Pilar Prim*, na němž je již patrný vliv nového směru, modernismu. Tento román je důkazem Ollerovy snahy udržet krok s dobou a přizpůsobit se novým směrům. Jedná se v podstatě o psychologický román, jehož hlavní

hrdinka Pilar je vystavena konfliktu mezi vlastním přesvědčením a předsudky zatíženým prostředím, které ji obklopuje.

Z Ollerových kratších prozaických útvarů, které se vyznačují rozdílnou formou a tematikou a jsou důkazem modernizace katalánské společnosti a kultury, stojí za povšimnutí soubory povídek *De tots colors* (1888), *Notes de color* (1883), *Figura i paisatge* (1897), *Rurals i urbanes* (1916) či *Al llapis i a la ploma* (1918). Přínos Ollera na poli literárním je zcela zásadní. Především byl schopen znovuzkřísit katalánský román v době, kdy se jazyk nacházel ve stavu pro tento literární útvar stále nevhodném. Po roce 1906 psal Oller už jen sporadicky, věnoval se sepisování paměti *Memòries literàries*, které vyšly až posmrtně roku 1962.

Text 1

Tot aquell trasbals bigarrat de carruatges que, corrent a dreta i esquerra de la Rambla, omple l'espaiosa via de terratrèmol; el bum-bum de les converses, la cantúria dels ocells entaforats pels plàtans ja verdejants, les veus discordants dels revedadors cridaners, dels venedors de periòdics i mistaires; tot aquell brugit de vida, que fa de la millor via de Barcelona un dels carrers més alegres del món, no arribava a l'orella de la pobra dona sinó com una maror llunyana, per damunt de la qual ressortien amb veu més forta i vibrant els crits agudíssims del seu esperit. I així, caminant en zig-zag per entre els rotllets de conversants i compradors de flors, obrint-se esclètxa entre les colles de treballadors que esperen feina pel Pla de la Boqueria, passejant, com discordant taca de color, son vestuari esblanqueït per l'aristocràtica Rambla del Mig, o banyant-se en el boirissol que campeja pels amples espais de la Plaça de les Comèdies i de la desembarassada Rambla de Santa Mònica, arribà, per fi, a la de Santa Madrona; i havent-se enfilat per una escaleta mesquina i pobra, trucà a la rectoria.

NARCÍS OLLER,
La Papallona (1882)

Text 2

- *No ho dubtin: hi ha una llei providencial que, de tant en tant, desperta l'afany de riqueses, i vénen aquestes febrades a enterbolir el seny i els ulls de la multitud desconfiada, i a llançar fins el mateix avaro al mar de l'especulació. Doncs, això és necessari, perquè sols així es restitueix al comú allò que l'egoisme li roba. Sols així poden tornarse al torrent circulatori les riqueses que la por havia empantanegat i les que la cobdícia de l'avaró anava entaforant. Sols així es concentren en mans intel·ligents i útils aquests grans capitals que la indústria, el comerç i el progrés general reclamen.*
- *Home, home! -exclamà en Rodon-: si tant apurem, vostè ens portarà al socialisme: per aquí arribarem a declarar que la propietat individual, les petites fortunes, no s'han de consentir; que hi ha dret a destruir-les!*
- *Jo no sostinc tant: em quedo a mig camí i dic que és beneficiós desamortitzar-les. Però, si vostè vol, aniré més lluny. Que es destrueixen!...! què?*
- *Com, i què?-féu en Foix, tot alarmat-. Home! Amb quina sang freda que ho dius!*
- *Amb la mateixa sang freda que un general es mira els seus soldats morts al camp de batalla.*
- *Vaia una comparació!*
- *Exacte. Per què no es commou, el general?
Perquè té aquell sacrifici per necessari a la humanitat, a la nació o a l'ordre. Van posar-lo al mig del combat, i ell ha complert el seu dever. Aquí la causa és igual, senyors, és igual. La societat té drets superiors a l'individu. Si aquest, per ignorància o egoisme, els viola o pertorba, just és que s'hi posi remei. Jo no predico, com el senyor Rodon suposa, l'abolició de la propietat; però sostinc que és just arrencar els diners de les mans avares que els acaparen: mai de les dels que els saben fer treballar.*

**NARCÍS OLLER,
La febre d'or (1890-1892)**

Àngel Guimerà (1845–1924)

Původem byl tento básník a dramatik z Kanárských ostrovů, svou literární dráhu započal v kastilštině, ale později o sobě dal vědět svými články v katalánštině, které se objevily na stránkách časopisu „*La Jove Catalunya*“. Roku 1879 měla premiéru Guimerova první divadelní hra *Gal·la placidia*, kterou odstartoval svou dráhu jednoho z nejlepších katalánských dramatiků 19. století. Àngel Guimerà se angažoval politicky, a to v národním hnutí (byl předseda strany *Unió catalanista*). V roce 1911 se stal členem institutu „Institut d’Estudis Catalans“ a byl také jedním ze zakladatelů týdeníku „*Renaixença*“. Společně s Verdagerem se **Guimerà** díky své poetické a dramatické tvorbě řadí mezi největší katalánské literáty 19. století.

Guimerova narativní poezie je prostoupena vlasteneckým tónem, charakterizuje ji epické pojetí námětů a jejich velkolepost. Ve svých básních se dotýká nejrůznějších témat. Jsou to básně historické (*L’any mil*), které se projevují dramatickostí a okázalostí a které se staly velmi populárními; dále pak religiózní (*Maria de Magdalena*); milostné či politické (*Darrer plant d’en Claris*). Jeho poezie vycházela na stránkách nejrůznějších periodik. Později vznikly dvě básnické antologie: *Poesies* (1887) a *Segon llibre de poesies* (1920).

Dramatické tvorbě se začal Àngel Guimerà věnovat v době, kdy byl již známým básníkem. Lze ji rozdělit na tři etapy: první se nese v duchu romantismu. Sem patří tragédie ve středověkém rázu jako již zmíněná *Galla Placidia* (1879), *El Fill del Rei* (1886) či *Mar i Cel* (1888). Je na nich patrný vliv V. Huga, Shakespeara a historických děl soudobých katalánských dramatiků.

V druhé etapě, která započala roku 1890, začal být Guimerà více politicky činným v katalánském národním hnutí. Jeho postoj se jasně odrazil ve volbě témat, která se dotýkala soudobých problémů. Tato etapa je označována za vrchol jeho tvorby. Patří sem díla jako *En Pólvora* (1893) a *La festa del blat* (1896), kde se Guimerà nevyhýbá obžalobě násilí a vykořisťování dělníků. (Premiéra těchto děl se neobešla bez skandálů.) Vrchol jeho děl však tvoří trilogie *Maria Rosa* (1894), *Terra baixa* (1897) a *La filla del Mar* (1900). Hrdinové těchto dramát o třech dějstvích jsou jedinci, jejichž nahromaděné emoce vyvrcholí v posledním aktu smrtí jednoho z protagonistů. Takto je tomu i u dramatu *Nížina* (*Terra baixa*), které bylo přeloženo do češtiny. Toto dílo líčí tragický osud ženy, která poté, co je svedena svým pánem jménem Sebastià zneužívajícím svého postavení, je donucena vdát se za nic netušícího venkovana Menelica. Ten, když odhalí pravdu, Sebastiana zabije a zvolí útěk s Martou do hor. Hory jsou zde synonymem čistoty, soužití člověka s přírodou, zatímco nížina symbolem lidské špíny a zkaženosti.

Díla z Guimerova modernistického období charakterizuje jistá tvůrčí nerozhodnost. Do této třetí etapy, zahájené po roce 1900, provázené hledáním nových forem, patří díla vyznačující se rysy buržoazního dramatu jakými jsou např. *Arran de terra* (1901) nebo melodrama *L'Eloi* (1906) či díla ovlivněná jak modernismem, tak naturalismem, k nimž patří *L'aranya* (1906) či díla ovlivněná symbolismem, jako např. *La santa espina* (1907), *La reina vella* (1908) nebo *La reina jove* (1911).

Mezi lety 1911 a 1917 nebylo uvedeno žádné Guimerovo divadelní dílo.

Text 1

„CATALUNYA, POBRA MARE“

*Catalunya, pobra mare,
no et sento els glatits del cor!
Qui t'ha vist i qui et veu ara!
Un temps lluitant per l'honor:
avui amb fang a la cara,
cercant només grapats d'or!*
Àngel Guimerà

Text 2

Doncs, si valent-se únicament d'aquestes nobles armes va aconseguir ser respectada i viure honradament de sa pròpia vida del concert dels pobles confederats baix la corona aragonesa, ¿com és que no pot reclamar, i més que reclamar, que de res valdria, exigir en son degut temps que se li torni a la nació catalana tot allò que se li anà arrabassant, començant lo lladronici després de la mort de Ferran lo Catòlic? (...)

I si amb tots aquests motius no n'hi hagués prou encara per a convèncer-nos a nosaltres mateixos de la necessitat en què estem de voler rescatar a la nacionalitat que viu amarrada com les altres nacionalitats d'Espanya al banc de la galera de l'embrutidor unitarisme, n'hi hauria prou per a determinar als més apàtics dels catalans a considerar a quin estat tristíssim de rebaixament hem arribat, ja mirant-nos com a part d'aquest monstre de cent peus i un sol païdor que es diu Espanya, ja mirant només a dintre de casa nostra. (...)

Tot cau, tot s'enfonsa, tot s'esmicola dintre-de Catalunya. Des del poble a la ciutat tot està baix lo peu del cap de colla de la política. Abans los reis tenien un sol privat a Madrid; ara els que en nom dels reis manen tenen un privat a cada poble, que cobra sos havers del mateix poble; que cometen les majors injustícies, traient sempre la cara per ells los governadors de les províncies, sobretot en acostar-se les eleccions de regidors i de diputats, en què

la vergonya i la deshonra de Catalunya és completa; i en això sí que nostra terra està al nivell de la regió més degradada d'Espanya. (...)

Doncs, cal, senyors, que netegem lo cel de Catalunya de la negra nuvolada que l'embruta, tocant a mal temps com fan en nostres muntanyes. Sacrificant-ho tot, i costi el que costi l'aconseguir-ho, cal que dintre de la terra espanyola torni a respirar aires de llibertat la nació catalana. Si els esforços hi són, si la constància dura, tornarem a aquella edat enyorada en què tot era català a casa nostra, des del bressol a la sepultura. Uavors los fills d'aquesta pàtria seran lliures de disposar de sa fortuna sense por de que vagi al centre a engreixar els que no treballen; llavors lo domicili i la propietat tornaran a ser inviolables; tots los càrrecs públics seran desempenyats per catalans; l'ensenyança serà feta en llengua catalana; totes les forces vives de la terra tindran representació directa en nostres parlaments; no es coneixerà l'injust servei de quintes que fa llei de l'atzar i és privilegi del ric damunt el pobre. (...)

ÀNGEL GUIMERÀ,
Projev (1892)